

РОБОТА З ТЕКСТАМИ ДЛЯ ЧИТАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА БАЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ

У статті йдеться про особливості формування вмінь читання студентів, які вивчають німецьку мову на базі англійської. У процесі читання особливого значення набувають механізми антиципації та ймовірного прогнозування, які визначають швидкість читання й допомагають глибше проникнути в зміст сприйнятого повідомлення, а також стратегії роботи з текстами для читання, які поділяють на три групи: 1) на рівні слова, 2) на рівні речення, 3) на рівні тексту. Аналіз таких стратегій задля ефективної організації роботи над текстом є метою статті. У подальшому ми плануємо розглянути можливості використання ресурсу Web 2.0 «Learningapps» для організації самостійної роботи студентів із текстами.

Ключові слова: психофізіологічні механізми читання, антиципація, критерії відбору текстів, види читання, стратегії читання, автентичні тексти, рефлексія, когнітивний тип.

Кажан Ю. Работа с текстами для чтения в процессе изучения немецкого языка на базе английского.

В статье речь идёт об особенностях формирования умений чтения студентов, которые изучают немецкий язык на базе английского. В процессе обучения чтению большое значение имеют механизмы антиципации и вероятностного прогнозирования, а также стратегии работы с текстами для чтения, которые разделяются на три группы: 1) на уровне слова, 2) на уровне предложения, 3) на уровне текста. Целью статьи есть анализ данных стратегий для эффективной организации работы с текстом. В дальнейшем мы планируем рассмотреть возможности использования ресурса Web 2.0 «Learningapps» для организации самостоятельной работы студентов с текстами.

Ключевые слова: психофизиологические механизмы чтения, антиципация, критерии отбора текстов, виды чтения, стратегии чтения, аутентичные тексты, рефлексия, когнитивный тип.

Згідно з методичним принципом текстоцентричної орієнтації системи навчання іноземних мов у регіонах, географічно віддалених від країн, мови яких вивчаються, що був обґрунтований Г. Нойнером [5], тексти різних форм презентації служать для учнів

основним джерелом інформації про світ нової мови і культури. Враховуючи поліфункціональність текстів як навчальних матеріалів (мотивуюча, інформуюча, навчальна функція), а також значну роль читання в оволодінні іншими видами мовленнєвої діяльності, робота над текстом займає важливе місце від початку вивчення другої іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що питання навчання другої іноземної мови залишаються актуальними. Науково-методичні праці Н. Басай, І. Бім, Б. Лапідуса, О. Палій, В. Редько, М. Реутова, А. Фельдхюс, Б. Хуфайзен, Г. Нойнер, А. Рідер та ін. присвячені різним аспектам формування іншомовної комунікативної компетенції в німецькій мові на базі англійської, а також загальним особливостям організації навчального процесу з другої іноземної мови з урахуванням досвіду вивчення першої іноземної мови (Н. Басай, Б. Лапідус, В. Редько, А. Фельдхюс, Б. Хуфайзен, Г. Нойнер), формуванню лексичної компетенції (А. Рідер), граматичної компетенції (О. Палій), навчанню говоріння (М. Реутов). Однак проблеми формування компетенцій у рецептивних видах мовленнєвої діяльності, зокрема читанні, залишаються недостатньо розробленими.

Метою статті є вивчення особливостей процесу навчання читання студентів, які вивчають німецьку мову на базі англійської, аналіз стратегій читання, які використовуються задля ефективної організації роботи з текстом і тренування різних видів читання.

У процесі роботи над статтею були використані *методи* аналізу науково-методичної літератури з питань дослідження, спостереження за навчальним процесом, узагальнення педагогічного досвіду.

За умови вивчення німецької мови після англійської процес сприйняття слова, речення або тексту, безперечно, буде відрізнятися від процесу сприйняття в першій іноземній мові. Г. Нойнер та ін. зазначають, що саме на початковому етапі вивчення німецької мови учні намагаються застосувати всі наявні знання з англійської мови, щоб зрозуміти нову іноземну мову. Вони використовують кожен можливість (схожі слова чи схожі граматичні структури), щоб досягти мети – зрозуміти інформацію [5, с. 129].

У рецептивних видах мовленнєвої діяльності дуже важливу роль відіграють механізми антиципації та ймовірного прогнозування.

Вони включають антиципацію на рівні складу, слова, словосполучення, речення, а також, у більш широкому сенсі, ймовірне прогнозування на рівні частини тексту та тексту. Ці механізми визначають швидкість процесів читання, допомагають глибше проникнути в зміст сприйнятого повідомлення. Як зазначає І. Смирнов, у нашій свідомості та підсвідомості існує велика кількість програм розумового впливу, зокрема і мовленнєвого. За допомогою цих програм може бути реалізована здогадка щодо змісту тексту, який ще не був прочитаний чи почутий, а також щодо значення незнайомого лексико-граматичного матеріалу [4, с. 6]. Передумовою здогадки є знання загального контекстуального фону, тобто розуміння логіки розвитку подій. Людина, що сприймає текст, висуває певні гіпотези щодо змісту, які можуть бути підтверджені чи спростовані в процесі читання чи слухання. І. Зимня виділяє два види гіпотез: смислові та вербальні [1, с. 87]. Змістовні – це гіпотези щодо змістовно-синтаксичних зв'язків. Наприклад, почувши чи прочитавши початок речення «Sie trank Tee immer mit ...» студент може по-різному прогнозувати його завершення:

- mit Zucker.
- mit ihren Freundinnen.
- mit Vergnügen.

Вербальні гіпотези – це конкретні гіпотези щодо семантичного наповнення кожної змістовної гіпотези, тобто слова, за допомогою яких формулюється думка.

Розвиненість механізмів антиципації та ймовірного прогнозування залежить від мовного досвіду людини та досвіду спілкування. Ці механізми ґрунтуються на особистому мовленнєвому досвіді людини, її світогляді, тобто знаннях про реальність об'єктивної дійсності, про тему тексту.

За І. Смирновим, думка, що реалізована в тексті, сприймається учнями настільки, наскільки вони готові сприйняти її [4, с. 6]. Ця готовність виникає завдяки тому, що від початку читання, наприклад із заголовку, учень при декодуванні одиниць мови не тільки утримує в пам'яті те, що читається у даний момент, але й забігає вперед, випереджаючи читання. Він свідомо чи підсвідомо, правильно чи неправильно, у загальних рисах здогадується, про що йдеться далі. Процесами прогнозування керує, з одного боку, текст, а з іншого,

той, хто читає цей текст, тому що він володіє певним життєвим та лінгвістичним досвідом. Лінгвістичний досвід виявляється в тому, що в певному контексті людина прогнозує саме те слово чи словосполучення, яке найчастіше зустрічалося в його досвіді спілкування.

Зважаючи на той факт, що, починаючи вивчати другу іноземну мову, студенти мають малий мовний та мовленнєвий досвід у цій мові та ймовірно прогнозування не є достатньо розвиненим, треба як можна частіше пропонувати спеціальні вправи на розвиток цього механізму, наприклад:

Вправа 1.

Мета: розвиток навичок антиципації на рівні слова, актуалізація лексичних навичок читання завдяки позитивному переносу з англійської мови.

Завдання: Ersetzen Sie in den Sätzen englische Wörter durch deutsche (*Haar, Hände, Lippen, Finger, Ohren, Nase, Schultern*).

Dieser Mann gefällt mir gut. Er hat üppiges *hair*, eine gerade *nose*, volle *lips*, anliegende *ears*. Seine breiten *shouders* wirken sehr männlich und die langen *fingers* sind denen eines Pianisten ähnlich. Was seinen Charakter betrifft, so ist er sehr aktiv und hat immer alle *hands* voll zu tun.

При вивченні другої іноземної мови робота з текстами для читання орієнтована на декілька завдань:

1) мотивація до вивчення мови: студентам необхідно демонструвати той факт, що вони здатні зрозуміти набагато більше, якщо будуть користуватися своїми знаннями з англійської мови та певними стратегіями. Навіть складні неадаптовані тексти можуть бути їм по силах, якщо робота над текстом буде правильно організована;

2) опрацювання мовних феноменів (граматичних або лексичних): заняття має бути побудоване таким чином, щоб спонукати студентів до самостійного пошуку граматичних структур або певних лексичних одиниць, до виведення правил із використанням відомого принципу «SOS» (з використанням індуктивного методу): *sammeln* (збираємо) – *ordnen* (упорядковуємо) – *systematisieren* (систематизуємо);

3) розуміння іншомовної культури завдяки порівнянню соціокультурних феноменів у різних мовах.

У процесі роботи з текстом необхідно враховувати мету читання, бо залежно від неї буде різнитися також методика роботи з текстом. Мета може бути, наприклад, такою: знайти ключову або конкретну інформацію в тексті чи зрозуміти кожну деталь. Залежно від цього в навчанні іноземних мов розрізняють переглядове, ознайомлювальне та вивчаюче читання.

Ми можемо виходити з того, що студенти, які мають досвід вивчення першої іноземної мови, мають і досвід роботи з текстами. Зважаючи на той факт, що рецептивні види мовленнєвої діяльності займають важливе місце в навчальному процесі на початку вивчення другої іноземної мови (оскільки вони є основою для розвитку продуктивних видів), читання посідає важливе місце на заняттях із німецької мови, а ознайомлювальне та вибіркове читання є тими видами читання, якими студенти мають оволодіти передусім.

При цьому особливого значення набувають стратегії роботи з текстами для читання. Стратегії розуміння текстів поділяються на певні групи [5, с. 91-92]:

1. На рівні слова:

- підкреслення слів (або частини слова) в тексті, які здаються знайомими (інтернаціональні слова, когнати, запозичені слова і т.д.);
- знаходження основи слова (закреслення закінчення);
- здогадка про значення складних слів.

2. На рівні речення:

- врахування візуальних підказок (написання іменників з великої літери; використання шрифтів; числівники; заперечення; лапки; знаки пунктуації);
- граматичні маркери (закінчення дієслів; врахування того факту, що дієслово є найважливішим членом речення, тому перекладати ми починаємо саме з нього; знаходження в тексті слів, які поєднують частини складного речення (сполучників, займенників); врахування порядку слів у складносурядних реченнях).

3. На рівні тексту:

- оформлення тексту за допомогою малюнків, фото, графіків тощо;
- розподіл тексту на частини, візуалізація;

- пошук ключової інформації в тексті;
- пошук у тексті слів, які поєднують речення одне з одним.

4. На рівні розуміння культурних феноменів:

- розвиток навичок розуміння так званих «фальшивих друзів»;
- порівняння варіантів текстів (рідною та іноземною мовами).

Щоб навчити студентів користуватися стратегіями розуміння текстів, їх (стратегії) необхідно цілеспрямовано використовувати на заняттях. Крім того, необхідно обговорювати на заняттях їх значення та з'ясовувати індивідуальні уподобання учнів стосовно тієї чи іншої стратегії. Наступні запитання можуть бути використані з метою організації рефлексії роботи з текстом:

1. *Якою може бути мета роботи із запропонованим текстом?*
2. *Який вид читання підходить для цього тексту?*
3. *На які стратегії читання слід звернути увагу, щоб зрозуміти текст?*

Вправа 2.

Мета: формування вмінь пошукового читання, розвиток стратегій роботи з текстом на рівні слова, речення та тексту.

Завдання.

1) Lesen Sie den Text und markieren Sie beim Lesen alles, was Sie verstehen.

2) Beantworten Sie die Fragen zum Text:

a) Wen kann man um Hilfe bitten, wenn der Koffer am Flughafen verloren ging?

b) Welche drei Formalitäten muss man erledigen, um den Verlust des Koffers zu melden?

c) Wie lange dauert die Suche maximal?

d) Was sollte man im Handgepäck mitnehmen?

e) Wie viel Geld kann man bekommen, wenn der Koffer nicht gefunden wird?

Рефлексія (після виконання вправи).

1) Wie haben Sie die Aufgabe gelöst? Was hat Ihnen dabei geholfen?

2) Warum lohnt es sich Bekanntes im Text zu markieren?

3) Hat Ihnen auch das Bild beim Beantworten der Fragen geholfen?

Отже, успішність роботи з текстами залежить, з одного боку, від самого тексту, від того, наскільки він відповідає рівню знань

студентів у плані мовних знань та тематики, та, з іншого боку, від студента, від рівня розвитку тієї чи іншої компетенції. Як уже було сказано раніше, ми можемо пропонувати студентам досить складні тексти з огляду на той факт, що вони мають певні знання з першої іноземної мови та досвід роботи з текстами в англійській мові, володіють певними стратегіями читання. Особливістю роботи з текстами при вивченні другої іноземної мови буде посилення ролі рефлексії щодо процесу читання та розуміння тексту. Студентам слід не просто ставити певні завдання до тексту, а спонукати їх до роздумів за допомогою спеціальних запитань типу:

- *Was haben wir gerade gemacht?*
- *Warum haben wir das so gemacht?*
- *Könnte man das auch anders machen?*
- *Entspricht es mir, was wir gerade gemacht haben, oder möchte ich anders arbeiten?*

Слід зазначити, що студенти, які володіють досвідом вивчення першої іноземної мови, мають більш розвинені механізми сприйняття (через зоровий та слуховий канал) та осмислення, тому що, як відзначає Б. Лапідус, учні, які вивчають другу іноземну мову, володіють більшою кількістю зв'язків, які сприяють процесам сприйняття та осмислення, а також мають значний двомовний досвід, у якому поєднані практичне володіння і теоретичні знання [2, с. 36-38]. Усе це прискорює процеси сприйняття й осмислення. Крім того, якщо йдеться про такі споріднені мови, як німецька та англійська, то такий фактор, як близькість мов, має особливо позитивний вплив на процеси сприйняття та осмислення в рецепції, на відміну від продукції, тому що правильність мовлення потребує вміння оперувати різними сторонами мовних явищ.

Г. Нойнер, поділяючи точку зору конструктивізму, зазначає, що той, хто навчається, сприймає та опрацьовує інформацію, пов'язуючи нову з уже наявною в пам'яті [5, с. 56]. У пам'яті студентів, що починають вивчати другу іноземну мову, наявні знання рідної та першої іноземної, тому, сприймаючи нову інформацію новою для них мовою, вони обов'язково спираються на наявні фонди знань. Така когнітивна обробка інформації полягає як в аналізі «готових мовних одиниць», які в сукупності складають ментальний лексикон людини, так і в аналізі речень, текстів, дискурсів. У

дослідженні процесів мовної обробки інформації слід враховувати взаємодію мовних структур з іншими когнітивними і концептуальними структурами, оскільки мовні структури репрезентують у пам'яті людини навколишній світ і являють собою його ментальні моделі.

А. Рідер зазначає, що, згідно з теорією конструктивізму, в процесі читання відбувається активне поповнення словникового запасу тих, хто навчається. Студенти використовують певні когнітивні стратегії з метою здогадки про значення незнайомого слова, але тільки в тому випадку, якщо це слово є необхідним для розуміння тексту. Інші незнайомі слова просто ігноруються з огляду на те, що вони не є важливими для розуміння тексту в цілому [7, с. 54].

Цікавою є точка зору А. Рідера стосовно того, яким чином ті, хто навчається, сприймають нові значення багатозначних слів у тому чи іншому контексті. Вона пов'язує цей процес із когнітивним стилем студентів (аналітичним чи холістичним). Якщо йдеться про аналітичний тип, то нові значення слова інтегруються в уже наявні фонди знань, тобто відбувається їхня реорганізація. Представники холістичного типу не сприймають нову незнайому лексичну одиницю як таку, що може бути пов'язаною з уже знайомими їм словами, тому в процесі сприйняття тексту вони висувають нові й нові гіпотези щодо значення лексичних одиниць [7, с. 55].

Особливого значення при формуванні компетенції в читанні набуває спеціальний відбір текстів, які мають відбиратися за наступними критеріями:

- мета роботи з текстом;
- обсяг тексту та його структура;
- тема;
- тип тексту;
- мовне наповнення тексту (лексика, граматики);
- можливості використання тексту як основи для розвитку компетенції в інших видах мовленнєвої діяльності.

Сучасні підручники з німецької мови містять як автентичні, так і синтетичні, спеціально створені авторами підручників тексти. З позицій комунікативного методу, ті, хто навчаються, повинні якомога частіше мати нагоду працювати з такими текстами, з якими

б вони зіткнулися в реальному житті, тобто автентичними. Якщо йдеться про вивчення німецької як другої іноземної після англійської, то в процесі роботи з текстами актуалізуються передусім уже наявні знання з англійської мови, тому слід відбирати такі автентичні тексти, які містять багато інтернаціональних слів та англіцизмів, когнатів та є цікавими і знайомими для студентів із точки зору тематики.

Стосовно спеціально створених (неавтентичних) текстів слід зазначити, що метою роботи з ними є здебільшого опрацювання певних мовних явищ (введення лексичних одиниць або граматичних структур тощо). Такі тексти мають:

- наглядно демонструвати зв'язки між мовами;
- пропонувати теми, цікаві для учнів;
- бути не занадто легкими (щоб спонукати студентів до порівнянь і використання певних стратегій читання).

Слід враховувати, що важливим фактором для розуміння тексту є життєвий досвід студентів та володіння певними декларативними знаннями. Отже, в нашому випадку, коли студент володіє рідною культурою та певними знаннями про культуру англомовного світу, ми маємо спонукати його до того, щоб він користувався цими знаннями, полегшуючи собі тим самим доступ до інформації німецькомовних текстів.

М. Волерт зазначає, що лексичний склад будь-якої мови складається під впливом соціокультурних факторів і ступінь семантичних відповідностей між двома мовами залежить від умов життя та культури відповідних народів [8, с. 94]. Графічно наявність семантичних та соціокультурних відповідностей у мовах та ступінь розуміння інформації представниками різних народів представлено на схемі 1, ідея якої належить Г. Нойнеру [5, с. 6].

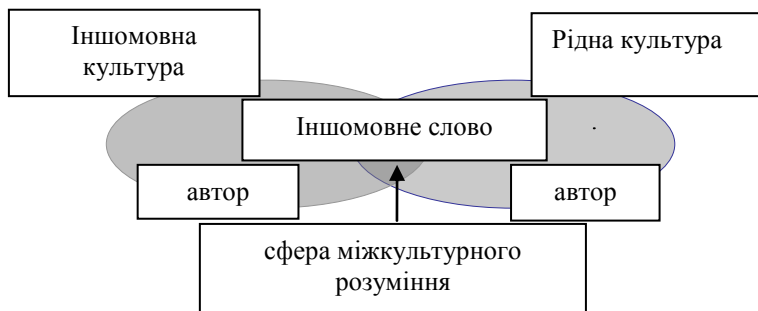

Схема 1. Семантичні та соціокультурні відповідності в різних мовах

Нерозуміння соціокультурної інформації іноді може заважати навіть більше, ніж незнайомі слова чи граматичні структури, і тому соціокультурні схожості та відмінності в рідній, англомовній та німецькомовній культурах мають бути предметом спеціального обговорення і рефлексії на заняттях із німецької мови. З іншого боку, німецькомовна і англомовна культури, зокрема Великої Британії і Німеччини, мають багато спільного, сфера міжкультурного розуміння в цьому випадку буде великою (схема 2.), що, зі свого боку, сприяє позитивному переносу соціокультурної інформації з англійської мови в німецьку. Наприклад, прочитавши речення «*Er wohnte im ersten Stock, unten wohnte seine alte Mutter*», студенти зрозуміють, що мати жила на першому поверсі (а не в підвалі), а він на другому, тому що перший поверх і в німецькомовних, і в англомовних країнах називається аналогічно (нім. *Erdgeschoss* – англ. *ground floor*).

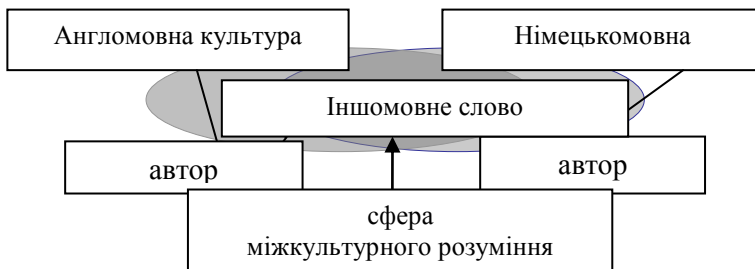

Схема 2. Семантичні та соціокультурні відповідності в англійській та німецькій мовах

Успішність читання багато в чому залежить від індивідуальних особливостей учня, від сформованості мовленнєвого слуху, пам'яті, уваги та механізмів імовірного прогнозування, а процес впізнавання слів та здогадка про їх значення може проходити по-різному. Деякі студенти самостійно роблять висновки щодо наявних відповідностей в англійській та німецькій мовах, іншим потрібні конкретні вказівки при виконанні вправ. Крім того, зорове сприйняття в процесі читання залежать також від лінгвістичних особливостей мовленнєвих повідомлень (мовних та структурно-композиційних), від їх відповідності знанням та мовленнєвому досвіду тих, хто навчається. У наших подальших дослідженнях ми плануємо розглянути можливості використання ресурсу Web 2.0 «Learningapps» та його інтерактивних модулів із метою організації самостійної роботи студентів із текстами для читання.

Література

1. **Зимняя И. А.** Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1991. – 222 с.
2. **Липидус Б. А.** Обучение второму языку как специальности / Б. А. Липидус. – М. : Высшая школа, 1980. – 173 с.
3. **Редько В. Г.** Вивчаємо другу іноземну! / В. Г. Редько, Н. П. Басай // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – № 1. – С. 62-66.
4. **Смирнов И. Б.** К вопросу о разграничении методических понятий «антиципация» и «прогнозирование» / И. Б. Смирнов // Иностр. яз. в шк. – 2006. – № 1. – С. 3-6.
5. **Deutsch als zweite Fremdsprache** / [G. Neuner, B. Hufeisen, A. Kursisa u.a.]. – München : Langenscheidt, 2009. – 176 s.
6. **Koffer weg!** // Deutsch perfekt. – Juli 2015. – S. 11.
7. **Rieder A.** Der Aufbau von Wortbedeutungswissen beim Lesen fremdsprachiger Texte : ausgewählte Fallstudien Ergebnisse / A. Rieder // Fremdsprachen Lehren und Lernen. – 2004. – № 33. – S. 53-71.
8. **Wollert M.** Gleiche Wörter – andere Welten. Interkulturelle

Vermittlungsprobleme im Grundwortschatzbereich. Empirisch basierte Untersuchungen zum Unterricht Deutsch als Fremdsprache an Universitäten in Südkorea / Mattheus Wollert. – München : Iudicium. – 2002. – 293 s.

SUMMARY

Kazhan Y. Working with texts for reading in the process of learning German on the basis of the English language.

The article deals with the special aspects of reading skills' formation for students, who learn German on the basis of the English language. It is considered, that in this case the process of perception of a word, a sentence, or a text would differ from the process of perception in the first foreign language. Mechanisms of anticipation and probable prediction, which include anticipation at the level of a syllable, word, collocation, sentence, part of a text, determine rapidity of the processes of reading and help to penetrate into the meaning of the perceived message faster in the receptive types of speech activity. Hypotheses about the plot (semantic and verbal) are either approved, or refuted during the process of reading. Mechanisms of anticipation and probable prediction are based on the personal speech experience of a person, their ken, namely, knowledge about realia of the objective reality and topic of the text.

When working with a text, the aim of reading is taken into consideration, depending on which the following types of reading are distinguished: scanning, skimming and intensive reading. Strategies of work with texts for reading get a special meaning in the educational process and are divided into three groups: 1) word-level; 2) sentence-level; 3) text-level. The aim of the article is to analyze these strategies in order to effectively organize the work with the text. Special selection of the authentic texts gets a particular meaning when forming a reading competency. Texts must be selected according to the following criteria: 1) aim of work with the text, 2) size of the text and its structure, 3) the topic, 4) type of the text, 5) lingual filling (lexis, grammar), 6) possibilities of using the text as a foundation for development of competency in other different types of speech activities. Specially created (not authentic) texts from textbooks are also used in the educational process; however, the aim of working with them is to elaborate definite lingual phenomena (introduction of lexical units, grammar structures, etc.) Such texts should: 1) visually demonstrate bonds between languages; 2) offer topics which are interesting for students; 3) be not too easy in order to motivate students to compare and make use of particular reading strategies. Peculiarities of perception of texts and a surmise about the meaning of lexical units depend on the cognitive type of a student (analytical or holistic), which influences the organization of work with the text, considering individual features of those who study. In future we plan to consider the possibilities of using the Web 2.0 Tool «Learningapps» for the organization of independent work of students with texts.

Key words: physiological mechanisms of reading, anticipation, criteria for the selection of texts, types of reading, strategies of reading, authentic texts, reflection, cognitive type.